Achter de façade

Strategische normalisering vanuit de rechts-extremistische beweging

September 2026

Bijschrift omslag

Een sticker van de beweging 'White Lives Matter' op een lantaarnpaal in het centrum van Eindhoven. De groep is o.a. verantwoordelijk voor de projectie van racistische leuzen op het Stadhuis van Eindhoven in 2023. De beweging streeft doelen na die haaks staan op de waarden van onze democratische rechtsorde. Rechts-extremisten plakken stickers op zichtbare plekken waar zich ook stickers met een onschuldige boodschap bevinden.

Essentie

In deze analyse wordt op basis van open bronnen en inlichtingen van de AIVD beschreven hoe rechts-extremisten proberen hun gedachtegoed te normaliseren. Rechts-extremisten krijgen de afgelopen jaren vaker toegang tot verschillende maatschappelijke domeinen en de discussies die daar worden gevoerd. Met deze analyse willen de NCTV en de AIVD de kennis en het bewustzijn over de strategie van normalisering die een deel van de Nederlandse rechts-extremisten voert vergroten, zodat organisaties, instituties en de samenleving de weerbaarheid ertegen kunnen versterken.

In het rechts-extremistisch gedachtegoed staan vermeende witte superioriteit en haat jegens mensen met een migratieachtergrond en andersdenkenden centraal. Het rechts-extremistische landschap in Nederland bestaat uit los georganiseerde netwerken van personen en groepen die zowel online als offline actief zijn. Vaak bestaan deze groepen uit enkele tientallen leden, van wie er meestal slechts enkelen tot de kernleden behoren. Kernleden zijn de leiders en de meer actieve leden die activiteiten opzetten en bezoeken. Daarnaast kunnen rechts-extremisten online een groot publiek bereiken zonder zich formeel te organiseren of fysiek bij elkaar te komen. Binnen het rechts-extremisme worden influencers en contentmakers daardoor steeds belangrijker.

Vooral kernleden van rechts-extremistische groepen en sommige andere invloedrijke rechts-extremisten werken bewust aan een normaliseringsstrategie, die overigens niet in detail is uitgewerkt en evenmin strak gecoördineerd wordt uitgevoerd. Andere rechts-extremisten zijn zich veelal bewust van het doel van de strategie: het gangbaar worden van het gedachtegoed, het acceptabel worden van de extremisten zelf. Uitgangspunt van de strategie is metapolitiek: het beïnvloeden van culturele, intellectuele, politieke en publieke domeinen. Rechts-extremisten die bewust werken aan normalisering van hun gedachtegoed doen aan façadepolitiek: ze presenteren een verhulde versie van hun denkbeelden, waardoor ze voor een grotere groep mensen acceptabeler ogen. Ze zijn zich ervan bewust dat er meer ruimte ontstaat om hun ideeën daadwerkelijk te verwezenlijken als deze breder zijn geaccepteerd.

Het gedachtegoed van rechts-extremisten staat haaks op de waarden van onze democratische rechtsorde. Deze waarden vormen de basis van de vrije samenleving waarin mensen met verschillende meningen, geloofsovertuigingen en culturele achtergronden in vrijheid en gelijkheid samenleven. Door hun gedachtegoed te normaliseren willen rechts-extremisten de democratische rechtsorde afbreken en uiteindelijk een witte etnostaat stichten. Rechts-extremisten gebruiken onze democratische rechtsorde en haar grondrechten als de vrijheid van meningsuiting en het demonstratierecht voor hun antidemocratische doeleinden. Ze zetten deze democratische middelen in om maatschappelijke tegenstellingen op de spits te drijven en verschillende democratische processen te ondermijnen.

Het proces van normalisering wordt versterkt door veelvuldige verspreiding en herhaling van de boodschap. Als mensen steeds opnieuw binnen verschillende domeinen geconfronteerd worden met rechts-extremistische uitingen kan de initiële weerstand daartegen afnemen. Daarnaast zullen mensen die ontvankelijk zijn voor rechts-extremistische ideeën deze eerder overnemen als ze herhaaldelijk aan deze ideeën worden blootgesteld. Bij de verhulde versie van het gedachtegoed is het risico daarop groter, omdat de initiële weerstand hiertegen lager is.

Strategische normalisering door rechts-extremisten komt tot uiting bij verschillende activiteiten:

- **Beïnvloeden van het online debat en propaganda in publieke ruimte.** Zowel op besloten als open online platformen worden grote hoeveelheden onversneden maar ook verhulde racistische uitingen verspreid. Dit gebeurt in allerlei vormen, zoals teksten, citaten, foto's, video's, cartoons en *memes*. Rechts-extremisten verspreiden ook desinformatie en complottheorieën, zoals de 'omvolkingstheorie'. Offline verspreiden ze hun gedachtegoed in de vorm van stickers en graffiti of via publieke acties die meer aandacht genereren.
- **Aansluiten bij en kapen van demonstraties.** Dit gaat vaak om demonstraties gericht tegen het vreemdelingenbeleid of de komst van een asielzoekerscentrum. Wanneer rechts-extremisten ongehinderd kunnen aansluiten bij demonstraties krijgen ze een kans om hun ideeën vrijelijk te verspreiden. Dat geeft legitimiteit aan hun geluid tijdens de demonstratie,

in de hieraan gerelateerde online discussies en eventuele media- en politieke aandacht erna.

- **Internationale samenwerking en toenadering tot uiterst rechts.** De vermenging van rechts-extremisten en uiterst rechtse politici, opiniemakers en influencers op (internationale) bijeenkomsten draagt bij aan de normalisering van rechts-extremistisch gedachtegoed, zeker als de extremistische uitgangspunten niet worden weersproken of zelfs worden omarmd door deelnemers die niet rechts-extremistisch zijn. Het overnemen van rechts-extremistische terminologie geeft rechts-extremisten toegang tot een discussieplatform waar ze als legitieme gesprekspartners kunnen optreden en waar ze hun gedachtegoed verder kunnen verspreiden.
- **Beïnvloeding van politieke partijen van binnenuit.** Rechts-extremisten worden in Nederland niet alleen lid van politieke partijen, maar proberen ook functies binnen die partijen te bekleden. Ze richten zich daarbij op partijen op de uiterste rechterflank van het politieke spectrum.

Het is niet zo dat *alle* rechts-extremisten die bij bovenstaande activiteiten betrokken zijn dit doen omdat ze bewust bij willen dragen aan normalisering. Wel kunnen deze activiteiten leiden tot normalisering van rechts-extremistisch gedachtegoed, ongeacht of dat wel of niet het doel was.

Rechts-extremisten claimen ruimte in het publieke en politieke domein en misbruiken deze voor hun eigen doeleinden. Weerbaarheid hiertegen is van wezenlijk belang om te voorkomen dat onze democratische rechtsorde sluipenderwijs wordt afgebroken door extremisten.

Inhoudsopgave

Essentie 3

1. Inleiding 7

2. Ondermijning democratische rechtsorde en nationale veiligheid door rechts-extremisme 9

3. Het rechts-extremistische landschap in Nederland 13

4. Strategische normalisering door rechts-extremisten in Nederland 17

   4.1 Metapolitiek als uitgangspunt voor normalisering 17

   4.2 Tactieken van strategische normalisering 18

Tot slot 24

Eindnoten 25

Bijschrift

Tijdens een demonstratie tegen immigratiebeleid, door de organisatie de 'Mars voor veiligheid Nederland' genoemd, houdt iemand een bord omhoog met een oproep om de omvolking te stoppen. Een complottheorie die stelt dat een linkse of Joodse 'elite' bewust een beleid van 'massa-immigratie' voert om de witte Nederlandse bevolking te 'vervangen'.

1. Inleiding

De AIVD rapporteerde in 2018 voor het eerst dat delen van de rechts-extremistische beweging in Nederland prioriteit gaven aan het verspreiden en normaliseren van hun gedachtegoed.[1] Zo wilden deze rechts-extremisten een culturele omwenteling in gang zetten naar een maatschappij waarin 'blanken' als superieur worden gezien aan andere 'rassen' en ongelijkheid op basis van huidskleur als een logisch gegeven wordt beschouwd. Sinds 2022 wijzen zowel de NCTV als de AIVD in dreigingsbeelden en jaarverslagen op de dreiging voor de democratische rechtsorde die voortvloeit uit normalisering van rechts-extremistisch gedachtegoed.[2] In deze analyse wordt beschreven op welke wijze rechts-extremisten proberen hun gedachtegoed te normaliseren en hun invloed te vergroten. Ze doen dat veelal door een façade op te trekken: ze doen zich naar buiten toe minder extreem voor dan ze zijn. Ze richten zich op alle geledingen van de samenleving. Zo bedreigt het rechts-extremisme sluipenderwijs de democratische rechtsorde. Rechts-extremistisch gedachtegoed staat immers haaks op grondrechten als gelijke behandeling en het verbod op discriminatie die de fundering vormen van de democratische rechtsorde. Rechts-extremisten jagen onverdraagzaamheid, discriminatie en ontmenselijking aan en drijven maatschappelijke tegenstellingen in de samenleving op de spits. Dit raakt de sociale en politieke stabiliteit van Nederland, een van de zes nationale veiligheidsbelangen.

De AIVD en NCTV zien de laatste jaren dat de strategie van rechts-extremisten gericht op het normaliseren van hun gedachtegoed er toe heeft geleid dat zij vaker toegang krijgen tot verschillende maatschappelijke domeinen en de discussies die daar worden gevoerd. Ze zijn deelnemer aan het online debat, zijn aanwezig bij demonstraties en bijeenkomsten waarbij ze zich mengen met anderen, manifesteren zich op universiteitscampussen en proberen invloed uit te oefenen op politieke partijen.

Met deze analyse willen de NCTV en de AIVD de kennis en het bewustzijn over de strategie van normalisering door rechts-extremisten en de mogelijke gevolgen ervan vergroten, zodat organisaties, instituties en de samenleving de weerbaarheid hiertegen kunnen versterken. De analyse is gebaseerd op zowel open bronnen (waaronder academische literatuur, mediaberichten en overheidspublicaties) als op informatie uit inlichtingen van de AIVD.

In meerdere westerse democratieën zijn de opvattingen over zaken als nationale identiteit, migratie en islam onder brede lagen van de bevolking veranderd als gevolg van verschillende sociale, economische, culturele en politieke ontwikkelingen.[3] Deze publicatie is geen analyse van het Nederlandse maatschappelijke en politieke debat over dergelijke thema's. Het feit dat ook rechts-extremisten zich op deze thema's profileren, betekent niet dat alle uitgesproken meningen op de politieke rechterflank als rechts-extremistisch moeten worden gekwalificeerd. Bewogen discussies over gevoelige thema's zijn onderdeel van het vrije debat en dragen bij aan een levendige en gezonde democratie.

Bijschrift

De ruiten van het partijkantoor van D66 werden ingegooid na een uit de hand gelopen anti-immigratie-protest waarbij rechts-extremistische leuzen werden gescandeerd en vernielingen werden aangericht.

2. Ondermijning democratische rechtsorde en nationale veiligheid door rechts-extremisme

In dit hoofdstuk worden de centrale begrippen (rechts-)extremisme, democratische rechtsorde en (strategische) normalisering toegelicht en wordt beschreven hoe deze begrippen zich tot elkaar verhouden.

Hoofdpunten

- Bij rechts-extremisme staan ongelijkwaardigheid en witte superioriteit centraal. Rechts-extremistisch gedachtegoed zet aan tot onverdraagzaamheid, discriminatie, ontmenselijking en haat richting bepaalde bevolkingsgroepen. Het gelijkheidsbeginsel, zoals omschreven in artikel 1 van de Grondwet, wordt ermee ter discussie gesteld.
- Rechts-extremistisch gedachtegoed staat haaks op de democratische rechtsorde. Die bestaat uit zowel een politiek systeem, de democratische rechtsstaat, als uit de vrije samenleving waarin burgers met verschillende culturele achtergronden, religies en leefstijlen gelijkwaardig en vreedzaam samenleven.
- De dreiging van rechts-extremisme is meervoudig. De kans bestaat dat één of enkele Nederlanders die actief zijn in rechts-terroristische online milieus overgaan tot terroristisch geweld. Daarnaast schuwen sommige rechts-extremisten geweld niet, wat meestal tot uiting komt bij demonstraties. De meeste rechts-extremisten in Nederland zijn niet gewelddadig, maar hun acties ondermijnen de democratische rechtsorde sluipenderwijs.
- Verschillende rechts-extremistische organisaties en rechts-extremistische influencers proberen hun gedachtegoed op strategische wijze te normaliseren.

(Rechts-)extremisme

Extremisme staat voor het uit ideologische motieven bereid zijn om niet-gewelddadige en/of gewelddadige activiteiten te verrichten die de democratische rechtsorde ondermijnen.[4] Geweld kan zich richten op personen en op objecten. Voorbeelden van niet-gewelddadige activiteiten zijn systematisch haatzaaien, angst of desinformatie verspreiden, demoniseren en intimideren, het verwerpen van wet- en regelgeving en proberen een parallelle samenleving tot stand te brengen, waarbij het gezag van de Nederlandse overheid en het rechtssysteem wordt afgewezen. Bij rechts-extremisme staan ongelijkwaardigheid en witte superioriteit centraal. Daarnaast zijn racisme, ultranationalisme, antisemitisme, vreemdelingenhaat (inclusief moslimhaat), aversie jegens ‘links’, haat jegens vreemde (cultuur)elementen, misogynie en afkeer van lhbtiq+-personen kenmerkend voor rechts-extremisme. Overigens varieert de mate waarin deze kenmerken voorkomen bij de verschillende rechts-extremistische stromingen.

De democratische rechtsorde

De democratische rechtsorde bestaat enerzijds uit een politiek systeem, de democratische rechtsstaat, waarin de verhouding tussen staat en burger is georganiseerd. Dit wordt de verticale dimensie van de democratische rechtsorde genoemd. Belangrijk in de democratische rechtsstaat zijn instituties als de politieke vertegenwoordiging, het openbaar bestuur en de rechtspraak. Ook de vrije wetenschap en media zijn van groot belang voor het functioneren van de rechtsstaat. De democratische rechtsorde kent daarnaast een horizontale dimensie: de vrije samenleving. Die heeft betrekking op de verhoudingen tussen de burgers onderling: een samenleving met gelijke rechten en plichten, zoals we die in Nederland kennen.[5] In een vrije samenleving leven burgers met verschillende culturele achtergronden, religies en leefstijlen gelijkwaardig en vreedzaam samen en is er een open debat waarin men ook grondig van mening mag verschillen.

Ondermijning democratische rechtsorde en nationale veiligheid door rechts-extremisme

De democratische rechtsstaat en de vrije samenleving zijn, evenals de personen, (beroeps)groepen en instituties die daar vorm aan geven, een mogelijk doelwit van extremistische actoren. De waarden waarop de democratische rechtsorde gebaseerd is, staan in schril contrast met rechts-extremistische denkbeelden. Alle activiteiten die voortvloeien uit dit gedachtegoed zijn een potentiële bedreiging voor de rechten en vrijheden van groepen in de maatschappij; en dus voor de vrije samenleving. De democratische rechtsorde kan worden aangetast wanneer deze onvoldoende weerbaar is tegen dergelijke activiteiten. Afhankelijk van de impact van deze aantasting, wordt de sociale en politieke stabiliteit en dus de nationale veiligheid bedreigd.[6]

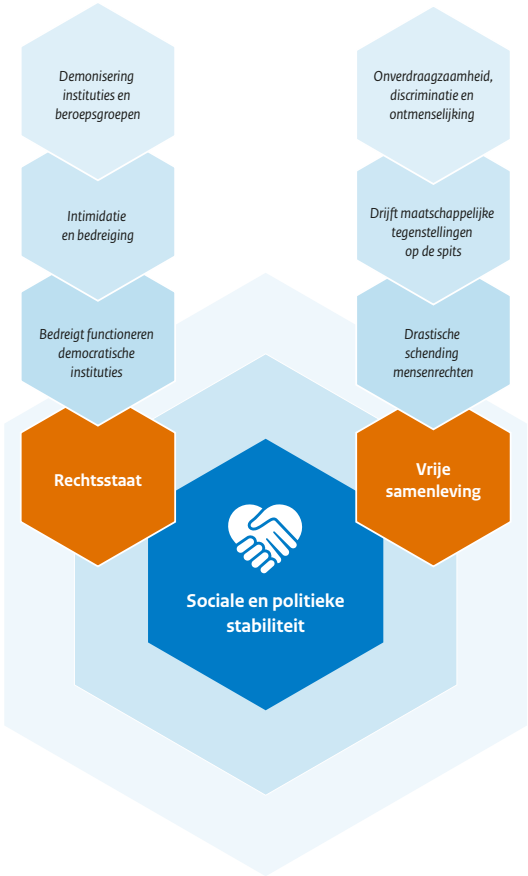

Figuur 1: Normalisering dreiging voor democratische rechtsorde

De dreiging vanuit het rechts-extremisme is meervoudig. Ten eerste is er de dreiging van (terroristisch) geweld. Naar schatting zijn er enkele honderden Nederlanders actief in rechts-terroristische online milieus. De kans bestaat dat één of enkelen van hen overgaan tot het plegen van een aanslag. Daarnaast zijn er groepen en individuen die het gebruik van geweld niet schuwen, wat met name bij demonstraties tot uiting komt. De meeste rechts-extremisten in Nederland zijn echter niet gericht op geweldsdaden maar op het verspreiden van hun gedachtegoed. Zo normaliseert rechts-extremistisch gedachtegoed en wordt de invloed van rechts-extremisten groter. Deze niet-gewelddadige vorm van ondermijning van de democratische rechtsorde is anders dan die van een terroristische aanslag of extremistisch geweld. Een grootschalige aanslag brengt een schokgolf in de samenleving teweeg waarvan de meest extreme effecten op termijn vaak weer wegebben. Niet-gewelddadig extremisme bedreigt de democratische rechtsorde meer sluipenderwijs, maar het uiteindelijke ondermijnende effect kan op de lange termijn groter zijn dan de impact van een terroristische aanslag. Als rechts-extremisten hun denkbeelden in praktijk kunnen brengen, zullen de verhoudingen tussen mensen in de samenleving immers fundamenteel veranderen en de waarborgen van de democratische rechtsstaat wegvallen. In het zwartste scenario is dat een onomkeerbare ontwikkeling. Het uiteindelijke doel van rechts-extremisten is de stichting van een witte etnostaat, een land waar alleen plek is voor witte personen met een Europese etniciteit.

(Strategische) normalisering

Er is sprake van normalisering van gedachtegoed als denkbeelden die eerder als niet-acceptabel werden beschouwd of waarop zelfs een taboe rustte, gangbaarder worden in een samenleving. Het proces van normalisering wordt vaak weergegeven aan de hand van het Overton-venster (figuur 1).

Figuur 2: Het Overton-venster

Het Overton-venster is een theoretisch model dat (politieke) overtuigingen weergeeft die op een moment in de tijd breed maatschappelijk geaccepteerd zijn ten opzichte van overtuigingen die minder geaccepteerd of onacceptabel worden geacht. Het venster vormt dus een afspiegeling van de normen en waarden die op dat moment dominant zijn in een samenleving.[7] Aanhangers van gedachtegoed dat buiten het venster valt krijgen met hun overtuigingen moeilijker toegang tot het maatschappelijk debat en zijn zo minder zichtbaar en invloedrijk.

Door allerlei factoren verschuift het Overton-venster in de loop van de tijd. Deels komt dat door toedoen van autonome maatschappelijke, economische, politieke of technologische ontwikkelingen, deels door bewuste handelingen gericht op verandering van maatschappelijke overtuigingen. In dat laatste geval is sprake van *strategische* normalisering: een bewust beleid om het nog niet gangbare, gangbaar te maken. De overheid kan daarin het voortouw nemen (denk aan het dragen van de autogordel of anti-rookcampagnes), maar maatschappelijke groepen kunnen dat eveneens (zoals bijvoorbeeld in het verleden het geval was bij het ijveren voor vrouwenkiesrecht). Vaak zorgt een combinatie van autonome factoren en het strategisch handelen van actie- of lobbygroepen, niet-gouvernementele organisaties en de overheid ervoor dat normalisering plaatsvindt.[8]

Normalisering van gedachtegoed kan leiden tot een gezondere en beter functionerende democratische rechtsorde, bijvoorbeeld als overtuigingen worden genormaliseerd die de gelijkwaardigheid tussen burgers onderling vergroot. Daartegenover staat de normalisering van gedachtegoed dat de democratische rechtsorde ondermijnt, bijvoorbeeld als het aanzet tot onverdraagzaamheid, discriminatie, ontmenselijking en haat. Op die manier komt het gelijkheidsbeginsel zoals omschreven in artikel 1 van de Grondwet in het gedrang. Verschillende rechts-extremistische organisaties en influencers zetten bewust in op de normalisering van dergelijk gedachtegoed. Hoe zij dit doen, wordt beschreven in hoofdstuk 4.

Bijschrift

Een protest op het Malieveld in Den Haag tegen immigratie mondt uit in grootschalige rellen waarbij een vlag met hierop remigratie wordt getoond.

3. Het rechts-extremistische landschap in Nederland

De rechts-extremistische beweging in Nederland is gevarieerd en kent meerdere verschijningsvormen. Tot het begin van deze eeuw bestond de beweging vooral uit kleine groepen, van onder meer *skinheads*, die nazistisch gedachtegoed aanhingen en dat met kleinschalige acties verspreidden. In toenemende mate kwam daar het online rechts-extremisme bij: personen en groepen kregen de mogelijkheid om via het internet en sociale media rechts-extremistisch gedachtegoed te verspreiden. Tegelijkertijd veranderde het gedachtegoed. Dit hoofdstuk gaat in op die veranderingen.

Hoofdpunten

- De afgelopen decennia is het rechts-extremistische landschap sterk veranderd. Zo is de online wereld veel omvangrijker en belangrijker geworden.
- Daarnaast is de identitaire beweging toonaangevend geworden in Europa, ook in Nederland. Het moderne rechts-extremisme is internationaal steeds sterker verbonden.
- Die beweging legt de nadruk op cultuur en identiteit in plaats van op 'ras', om zo acceptabeler over te komen. In werkelijkheid zijn veel identitairen overtuigd van 'witte superioriteit' en tonen zij afkeer van andere culturen en religies evenals van witte andersdenkenden zoals feministen en lhbtiq+-personen.
- De geweldloze strategie van normalisering kan wel leiden tot geweldsincidenten. Geweldsbereide individuen kunnen zich bijvoorbeeld gesterkt voelen om hun denken om te zetten in gewelddadige actie.

Een vernieuwd geluid: de opkomst van de identitaire beweging

Het rechts-extremistische landschap is rond 2015 veranderd.[9] In het rechts-extremistische discours werden migratie en de islam steeds belangrijkere thema's, mede door de opkomst van ISIS rond 2014, de jihadistische aanslagen in Europa en de grote vluchtelingenstroom naar Europa rond 2015. Klassieke nazi's bleven een marginale groep. Tegelijkertijd trad in Nederland en andere Europese landen de identitaire beweging op de voorgrond. Deze keert zich publiekelijk tegen de vermeende islamisering van westerse landen, beïnvloeding door andere culturen dan de 'inheemse cultuur', en de daarmee gepaard gaande vermeende 'teloorgang' van de Europese beschaving. De identitaire beweging legt bewust de nadruk op culturele identiteit, in plaats van op biologische 'rassen'. Ze hanteert een brede opvatting van identiteit, waarin naast cultuur ook afkomst en etniciteit een rol spelen. Dit wordt ook wel etno-nationalisme genoemd. Identitairen schetsen vaak een beeld waarin etniciteiten als gelijkwaardig worden beschouwd, maar zeggen voorstander te zijn van een scheiding waarbij etniciteiten ieder in hun 'eigen' land leven. Ze uiten echter geregeld ook denigrerende en discriminerende opvattingen over andere etniciteiten en zien de Europese etniciteiten als superieur. Door deze verschuiving naar identitair gedachtegoed werd de rechts-extremistische beweging groter, omdat expliciete rassenleer geassocieerd wordt met Nazi-Duitsland en spreken over 'culturele identiteit' maatschappelijk minder gevoelig ligt. Aanhangers van de identitaire beweging uiten zich echter ook racistisch en antisemitisch. De beweging richt zich op de rekrutering van jongeren en jongvolwassenen. Ze houdt zich verder bezig met mediageniek actievoeren en het versterken van onderlinge broederschap en masculiniteit. De beweging kreeg in diverse landen voet aan de grond.

'Alt-right' waait over uit de Verenigde Staten

Rond het jaar 2015 kwam ook een internationale rechts-extremistische beweging op die zijn wortels had in de Verenigde Staten en bekend werd onder het eufemisme '*alt-right*' (bedoeld als: 'alternatief' rechts). Deze beweging biedt een alternatief voor nazistische groepen door witte mensen in staat te stellen een pro-wit bewustzijn te ontwikkelen, zonder dat zij zich hoeven te identificeren als 'racist' of nazi. Het 'alt-right'-gedachtegoed is echter slechts een 'intellectuele' verpakking van het gedachtegoed dat gebaseerd is op vermeende witte suprematie en raciaal denken. De 'alt-right' beweging bestaat uit losse groepen en invloedrijke personen (onder wie online *influencers*) die er verschillende rechts-extremistische denkbeelden op na houden. De gemene deler is de gedachte dat de witte mens door andere 'rassen' wordt bedreigd. Daarnaast

wordt binnen 'alt-right' veel waarde gehecht aan intellect en een onberispelijk uiterlijk. '*Alt-right*'-aanhangers waren van meet af aan bijzonder handig met internet en sociale media. De stroming werd in Nederland vooral vertegenwoordigd door de rechts-extremistische groep Erkenbrand.

Groeiend belang van internet en sociale media

Vanaf circa 2020 is het belang van de online component sterk gegroeid. Het aantal websites en sociale media-kanalen waar rechts-extremistische content wordt gedeeld is fors toegenomen. Hierdoor kunnen rechts-extremisten een groot publiek bereiken zonder dat zij zich formeel organiseren of fysiek bij elkaar komen.[10] Hierdoor worden influencers en contentmakers binnen het rechts-extremisme steeds belangrijker. Daarnaast is de werking van content-filter algoritmes van belang. Deze algoritmes hebben als doel de aandacht van een gebruiker zolang mogelijk vast te houden. Ook het gebrek aan adequate moderatie speelt een belangrijke rol.[11] Hierdoor is het veel gemakkelijker geworden om, ook ongevraagd, op sociale media in aanraking te komen met extremistische content. Ook gamingplatformen spelen hierin een rol. Met name voor minderjarigen, die veel op deze platformen te vinden zijn, geldt dat zij hierop blootgesteld kunnen worden aan extremistische content.[12]

Het offline landschap verandert

Daarnaast zijn er de afgelopen jaren enkele veranderingen met betrekking tot rechts-extremistische groepen in Nederland die ook fysiek bij elkaar komen. Er zijn groepen bijgekomen, andere zijn kleiner en minder actief geworden. Rechtsextremistische groepen bestaan vaak uit enkele tientallen leden van wie er meestal slechts enkelen tot de kernleden behoren: dat zijn de leiders en de meer actieve leden die activiteiten opzetten en bezoeken. Waar er voorheen veel concurrentie was tussen groepen wordt er nu meer samengewerkt. In toenemende mate bestaat het Nederlandse rechts-extremistische landschap uit los georganiseerde netwerken van personen en groepen die zowel online als offline actief zijn.

In 2026 zijn er diverse soorten offline groepen actief in Nederland die de AIVD als rechts-extremistisch beschouwt, waaronder White Lives Matter (WLM), de Geuzenbond, de door die bond opgerichte Groot-Nederlandse Studentenvereniging (GNSV), de Active Club Dietsland (ACD), Wolvenrad en Voorpost. Enkele groepen kunnen als nazistisch worden gekenmerkt . Zij vereren Hitler-Duitsland, zijn sterk antisemitisch en leggen de nadruk op vermeende raciale verschillen, waarbij het 'blanke' ras als superieur wordt gezien. Andere groepen kunnen gerekend worden tot het etno-nationalisme. Hoewel racisme ook bij deze groepen veelvuldig voortkomt benadrukken de leden van deze groepen in het openbaar vooral culturele verschillen tussen volken en religies en keren zij zich tegen vermeende dreigingen voor de 'Nederlandse identiteit'. Overigens is er bij rechts-extremistische groepen meestal sprake van een mengelmoes aan rechts-extremistische denkbeelden, die vaak hun wortels hebben in het nazisme.[13] Zo lopen culturele en raciale narratieven in de praktijk vaak door elkaar.

Het moderne rechts-extremisme is daarnaast internationaal steeds sterker verbonden. Voorbeelden zijn het wereldwijde netwerk van 'Active Clubs', waartoe ook ACD hoort, en de Europese identitaire beweging. Die beweging werkt nu samen in verbanden als 'Action Radar Europe' en 'Save Europe Act' en noemt zichzelf ook wel *generation remigration*. Hierbij was ook de Geuzenbond aangesloten.

Ongelijkwaardigheid en witte superioriteit staan centraal in het gedachtegoed

Rechts-extremisten zijn overtuigd van de superioriteit van wat zij het 'blanke ras', of, in verbloemende etno-nationalistische termen, de 'westerse culturele identiteit', noemen. Zij streven naar een witte etnostaat waarin geen, of slechts zeer beperkt, ruimte is voor andere culturen of 'rassen'. Zo wil WLM een Nederland waar minimaal 99% 'blank' is en de overgebleven 1% een tijdelijke status heeft en een dienende rol vervult ten opzichte van de 'blanken'. De Geuzenbond wil een homogeen Nederlands volk binnen het gebied waar dit volk historisch gezien is gevestigd. Een andere groepering stelt dat 'het blanke ras boven alles staat' en dat 'abortus bij rasgenoten moord is – en bij vreemden een noodzaak'. Rechts-extremistische retoriek is vervuld van trots op wat zij zien als 'eigen' volk, cultuur en geschiedenis en afkeer en haat jegens andere culturen en volken, die in dehumaniserende termen worden besproken. Die afkeer bestaat ook ten aanzien van

witte andersdenkenden, veelal als ‘links’ of ‘(cultuur)marxistisch’ betiteld.[14] In hun ogen plegen zij verraad jegens het Nederlandse volk.

Een populair narratief onder rechts-extremisten richt zich op wat zij ‘omvolking’ noemen, een complottheorie die stelt dat een linkse of Joodse ‘elite’ bewust een beleid van ‘massa-immigratie’ voert om de witte Nederlandse bevolking te ‘vervangen’ (zie paragraaf 4.2.1: kader ‘“Omvolking” als voorbeeld van succesvolle normalisering’).[15] Rechts-extremisten plaatsen de witte mens binnen de omvolkingscomplottheorie in een slachtofferrol. In hun ogen wordt de cultuur en identiteit van de witte mens afgenomen en wordt deze in ‘eigen land’ in zijn bestaan bedreigd. Dit wordt door rechts-extremisten ook wel ‘witte genocide’ genoemd. Hiermee geven ze een extremistische draai aan de zorgen die leven onder burgers die zich ontheemd voelen in de veranderende samenleving. Hun oplossing voor ‘omvolking’ is ‘remigratie’, een verhullende term die in hun visie neerkomt op het gedwongen vertrek van mensen met een andere cultuur, religie of ‘ras’ (zie ook paragraaf 4.2.3: kader ‘Remigratie als ‘oplossing’ voor omvolking’). Ook spelen rechts-extremisten in op de toegenomen populariteit van conservatieve man-vrouwverhoudingen en masculiniteit. Ze verafschuwen feministen, lhbtiq+-personen en mensen die een huwelijk met iemand van een ander ‘ras’ aangaan. Deze groepen staan in de ogen van rechts-extremisten onder andere de voortplanting en de ‘raszuiverheid’ in de weg.

Fascinatie voor geweld, maar strategie is niet gewelddadig

Rechts-extremisten geloven vaak dat er uiteindelijk strijd geleverd moet worden om het eigen volk en cultuur te beschermen of een witte etnostaat te verwerkelijken. Vechtsporten zijn daarom populair onder rechts-extremisten. De Active Clubs, die in verschillende westerse landen bestaan, draaien om trainingen en wedstrijden in vechtsporten en om ideologische educatie. Kenmerkend voor de huidige rechts-extremisten is echter dat zij voornamelijk bezig zijn met niet-gewelddadig extremisme, in de vorm van het verspreiden en normaliseren van hun gedachtegoed. De meesten keuren daarom geweld af, in ieder geval op dit moment, omdat dit de normalisering van hun gedachtegoed in de weg staat. Zij proberen op een geweldloze manier invloed uit te oefenen op de samenleving en deze geleidelijk klaar te stomen voor hun uiteindelijke ideaal: de witte etnostaat. Daarbij richt een deel zich strategisch op verschillende groepen in de samenleving. De een legt hierbij de nadruk op straatactivisme om het gedachtegoed te verspreiden, de ander probeert toe te treden tot organisaties en politieke partijen om deze van binnen te beïnvloeden. Overigens kan deze geweldloze strategie het gebruik van geweld ook doen toenemen. Geweldsbereide individuen kunnen zich als rechts-extremistisch gedachtegoed breder wordt geaccepteerd gesterkt voelen hun denken om te zetten in gewelddadige actie. Ook kan de normalisering van gedachtegoed dat een grote dreiging voor het ‘eigen volk’ propageert het gevoel van noodzaak tot handelen bij geweldsbereide individuen vergroten.

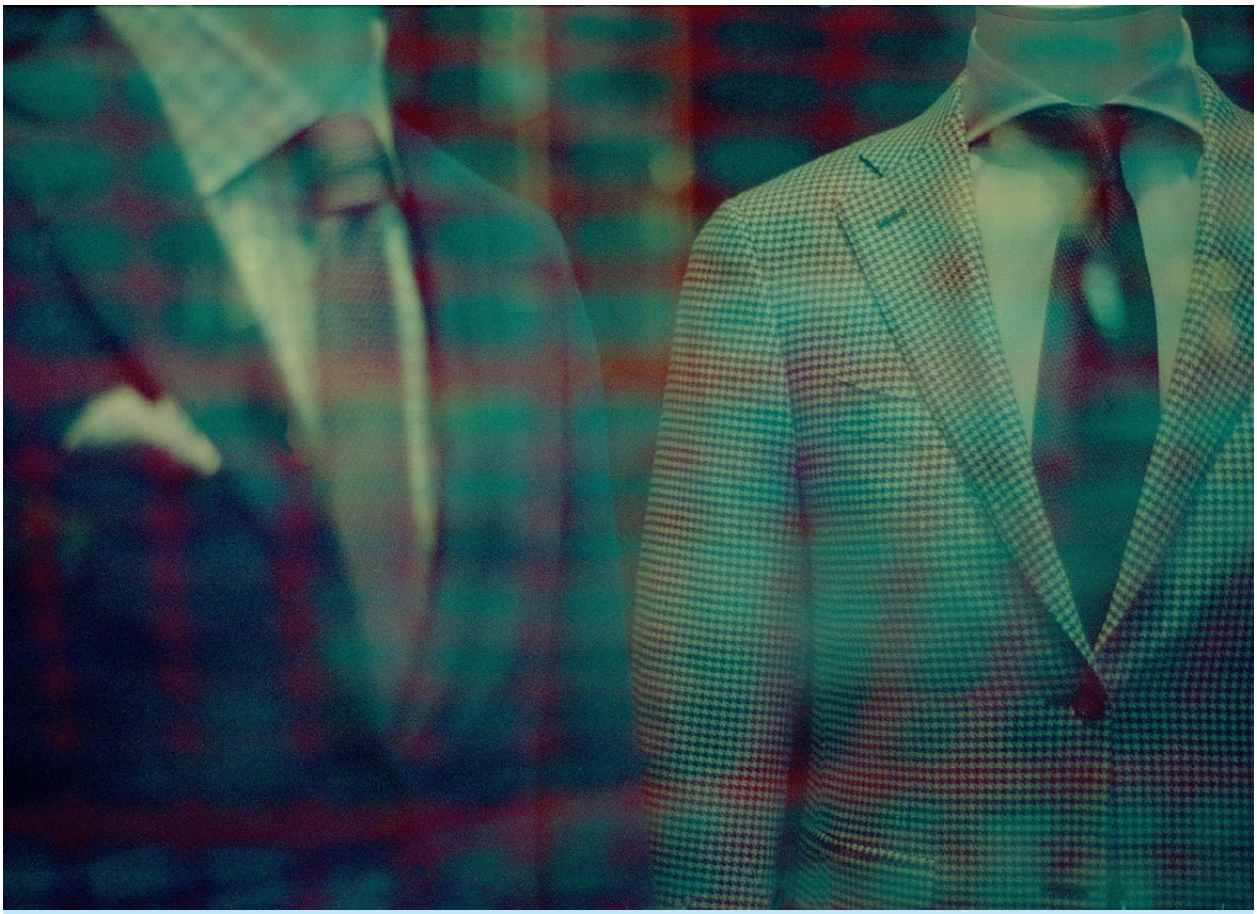

Bijschrift

Rechts-extremisten proberen zichzelf te presenteren als een legitieme gesprekspartner om zo hun gedachtegoed te normaliseren.

4. Strategische normalisering door rechts-extremisten in Nederland

Rechts-extremisten in Nederland zijn zich veelal bewust van de voordelige effecten van de normalisering van hun gedachtegoed. Vooral kernleden van rechts-extremistische groepen en sommige andere invloedrijke rechts-extremisten werken bewust aan een normaliseringsstrategie, die overigens niet in detail is uitgewerkt en evenmin strak gecoördineerd wordt uitgevoerd. Andere rechts-extremisten zijn zich veelal bewust van het doel van de strategie: het gangbaar worden van het gedachtegoed, het acceptabel worden van de extremisten zelf. Ze gebruiken termen als 'normalisering', 'Overton-venster' en 'metapolitiek'. In dit hoofdstuk worden verschillende activiteiten van rechts-extremisten beschreven die kunnen leiden tot normalisering van hun gedachtegoed. Deels komen die activiteiten voort uit een strategie gericht op normalisering.

Hoofdpunten

- Metapolitiek - het beïnvloeden van culturele, intellectuele, politieke en publieke domeinen - is het uitgangspunt van strategische normalisering.
- Door veelvuldige herhaling van hun ideeën kan de initiële weerstand tegen extremistische uitingen afnemen.
- Rechts-extremisten die inzetten op normalisering doen aan façadepolitiek; ze presenteren hun gedachtegoed vaak op verhulde wijze, om zo acceptabeler over te komen. Het verplaatsen van de focus van 'ras' naar cultuur en identiteit is daar een voorbeeld van.
- Strategische normalisering door rechts-extremisten komt tot uiting bij verschillende activiteiten: bij het beïnvloeden van het online debat, bij propagandaverspreiding in de openbare ruimte, en bij demonstraties. Daarnaast werken ze internationaal samen met gelijkgezinden, waarbij ze soms toenadering zoeken tot uiterst rechtse politieke partijen, en proberen ze politieke partijen van binnenuit te beïnvloeden.

4.1 Metapolitiek als uitgangspunt voor normalisering

Het kernidee van metapolitiek is dat politieke ideeën breed verankerd moeten zijn in de samenleving voordat politieke verandering kan plaatsvinden.[16] In metapolitiek staat daarom het beïnvloeden van culturele, intellectuele, politieke en publieke domeinen centraal, waaronder de media, sociale mediaomgevingen en het onderwijs. Op zich is metapolitiek een diep in de democratie verankerde methode om verandering te bewerkstelligen. Het is echter problematisch als deze door extremisten wordt toegepast om het democratisch bestel te ondermijnen.

Rechts-extremisten die zich richten op het normaliseren van hun gedachtegoed willen dit realiseren via een los georganiseerd, (inter)nationaal netwerk van rechts-extremistische actoren en sympathisanten die, soms van binnenuit, verschillende domeinen proberen te beïnvloeden. Daar richten zij zich bijvoorbeeld op online omgevingen, groeperingen, verenigingen, politieke partijen, instituties en ondernemingen. Om dit te laten slagen moeten zij hun ideeën eerst onderdeel maken van het debat dat binnen deze domeinen wordt gevoerd. Dit kan door zelf actief te zijn binnen die domeinen of anderen daar die ideeën te laten uitdragen. De aanwezigheid en normalisering van extremistische ideeën binnen één domein, kan leiden tot de verspreiding van ideeën naar andere domeinen. Zo kan de verspreiding van rechts-extremistische ideeën online zich bijvoorbeeld verplaatsen naar de offline domeinen wanneer traditionele media hierover berichten, politici ze aanhalen in debatten of sociale mediagebruikers deze denkbeelden meenemen in hun alledaagse gesprekken met vrienden, familie of collega's.[17] Daarbij speelt ook veelvuldige herhaling van de rechts-extremistische denkbeelden een belangrijke rol. Als mensen binnen allerlei domeinen herhaaldelijk blootgesteld worden aan rechts-extremistische uitingen kan de initiële weerstand daartegen afnemen. Mensen die ontvankelijk zijn voor rechts-extremistische ideeën zullen deze eerder overnemen en weer verder verspreiden naarmate zij hier herhaaldelijk aan worden blootgesteld.[18]

Als rechts-extremistisch gedachtegoed bredere steun vindt in de samenleving kan geleidelijk ook politieke verandering worden bewerkstelligd. Daarvoor is geen absolute meerderheid nodig. Het wegvallen van kritiek op en verzet tegen rechts-extremistisch gedachtegoed draagt immers bij aan de toename van de politieke invloed ervan.

Uit het beginsel van metapolitiek volgt dat normalisering via meerdere wegen wordt nagestreefd. In de volgende paragraaf worden verschillende tactieken van strategische normalisering toegelicht, te weten: het beïnvloeden van het online debat, propaganda-acties in de fysieke ruimte, het aansluiten bij en het kapen van demonstraties, internationale samenwerking en toenadering zoeken tot uiterst rechts en het van binnenuit beïnvloeden van politieke partijen. De methoden worden hier beschreven als tactieken. Dat wil echter niet zeggen dat alle rechts-extremisten betrokken bij onderstaande activiteiten dit doen vanuit het bewustzijn dat zij bijdragen aan normalisering. Niet iedere rechts-extremistische demonstrant bij een demonstratie zal daar bijvoorbeeld staan vanuit strategisch handelen (zie 4.2.3). Hetzelfde geldt voor rechts-extremisten die memes op internet verspreiden (zie 4.2.1). Dat is in de regel wel het geval als een rechts-extremist met een bewust verhulde versie van zijn gedachtegoed toenadering zoekt tot een politieke partij (zie 4.2.4 en 4.2.5). Wel is het zo dat deze activiteiten, uitgevoerd vanuit een bewust strategisch handelen of niet, bijdragen aan normalisering van rechts-extremistisch gedachtegoed.

4.2 Tactieken van strategische normalisering

De tactieken voor strategische normalisering zijn divers. Ze vinden zowel online plaats als in de 'echte' wereld. Soms wordt de extremistische boodschap ongecensureerd gebracht, op andere momenten verhuld en subtiel. Sommige rechts-extremisten zijn via kleding, uitingen en gedrag eenvoudig te herkennen, anderen passen hun stijl aan op de omgeving die ze willen beïnvloeden.

'Ga op in je omgeving'

De van oorsprong Amerikaanse rechts-extremistische beweging White Lives Matter is in haar handboek expliciet over de noodzaak om je aan te passen aan de omgeving: 'Je moet begrijpen wat de lokale bevolking toegankelijk vindt. In zuidelijke Amerikaanse staten bijvoorbeeld dragen mensen spijkerbroeken en shirts. Als je helemaal in het zwart komt, ga je niet op in je omgeving. Als je er asociaal uitziet of je zo gedraagt (militaire uitrusting, vlaggen met politieke boodschap, doodskopmaskers, schelden), zal het afwijzen van de pro-witte boodschap door de witte mensen die je ontmoet daarvan het gevolg zijn. Breng absoluut geen 'Romeinse groet' [een term voor de Hitlergroet] bij een openbare manifestatie. Je moet een positieve impact hebben op de mensen met wie je in contact komt en hen stap voor stap begeleiden bij het ontwikkelen van pro-witte gevoelens.'

Verhulling van de boodschap

Naast uiterlijk en gedrag schrikt ook de ongefilterde weergave van rechts-extremistisch denken veel mensen af. Het is immers een boodschap van witte superioriteit, racisme, haat en geweld. Mensen die dergelijke boodschappen verkondigen worden minder snel geaccepteerd in de culturele, intellectuele en publieke domeinen, zullen worden uitgesloten van het mainstream maatschappelijke debat en hebben hierdoor minder invloed binnen de samenleving. Rechts-extremisten die zich richten op normalisering zijn zich hiervan bewust en presenteren hun gedachtegoed daarom vaak in een verhulde vorm. Het is in feite façadepolitiek: naar buiten presenteert men zich als gematigd, intern uit men zich veel extremer.

Een belangrijke aanpassing is bijvoorbeeld de verplaatsing van de focus in het rechts-extremistisch narratief van 'ras' naar cultuur en identiteit. Die opent de deuren naar de verschillende domeinen met argumenten waarmee toehoorders het eerder eens zullen zijn dan argumenten die uitgaan van de vermeende biologische superioriteit van het 'witte ras'.[19] Rechts-extremisten haken hierbij aan op thema's die al onderwerp zijn van debat. Voorbeelden zijn de aanpassing van wat

gezien wordt als 'Nederlandse tradities' of het vermeende doorgeslagen diversiteits- en inclusiviteitsbeleid. Zo mengen rechts-extremisten zich in discussies rondom een neutralere benadering van christelijke feestdagen. Ze koppelen dit onder andere aan de vermeende 'islamisering' van ons land die onze samenleving zou bedreigen. Oprechte gevoelens van ontheemding onder burgers worden misbruikt om racistische en xenofobe boodschappen aantrekkelijker te maken voor een groter deel van de toehoorders. Wanneer rechts-extremisten eenmaal toegang hebben verkregen tot bepaalde domeinen en het debat daarbinnen, geeft dit hen de kans om ook hun extremere gedachtegoed beter te verspreiden.

Cultuur en identiteit versus 'ras'

Een voorbeeld van dit verlegde frame is de manier waarop de Groot Nederlandse Studentenvereniging (GNSV), opgericht door de rechts-extremistische Geuzenbond, zich naar buiten toe presenteert. Zo profileert de GNSV zich als een studentenvereniging met een 'conservatief-nationale levensbeschouwing' die Vlaanderen en Nederland als één volk ziet. In dat kader organiseert ze 'nationalistische' bijeenkomsten en evenementen voor de leden en 'rechtse' studenten gericht op geschiedenis en cultuur. Hiermee hebben zij publiekelijk geen extremistisch profiel. Achter de schermen wordt echter duidelijk dat het daadwerkelijke gedachtegoed anders is dan de GNSV de buitenwereld voorhoudt. Zo ziet men Vlamingen en Nederlanders als één volk, maar dan wel als één 'blank' volk. Ook uiten meerdere (kern)leden van de GNSV diep racistische opvattingen over de Nederlandse identiteit. In dat kader hecht de GNSV dan ook belang aan de 'remigratie' van Nederlandse en Vlaamse mensen met een niet-westerse migratieachtergrond. Binnen de vereniging is men zich bewust van het belang om het gedachtegoed zo acceptabel mogelijk te presenteren om zo gematigd over te komen. Door bewust in te spelen op culturele en identiteitsvraagstukken krijgt deze vereniging ruimte op universiteitscampussen om leden te werven en activiteiten te organiseren. Lidmaatschap van deze groep is hiermee genormaliseerd, terwijl het achterliggende gedachtegoed en de ideologische ambities in werkelijkheid rechts-extremistisch zijn.

4.2.1 Beïnvloeding online debat

Rechts-extremisten verspreiden hun gedachtegoed zowel in de virtuele als de fysieke wereld. De virtuele wereld is bij uitstek internationaal. Veel content is Engelstalig en beïnvloeding van het maatschappelijke debat gaat over landsgrenzen heen. In besloten en open online platformen worden grote hoeveelheden onversneden maar ook gefilterde racistische uitingen verspreid en herhaald in allerlei vormen, zoals video's, teksten, citaten, foto's, cartoons, *memes* et cetera. Rechts-extremisten presenteren een aantrekkelijke digitale tegencultuur gericht op *lifestyle*, jeugdcultuur en esthetiek. Een voorbeeld zijn vrouwelijke influencers die video's over daten en relaties combineren met uitspraken over de 'invasie' van Europa door migranten en de vermeende gevaren van de Islam.[20] Rechts-extremisten beïnvloeden online discussies om het eigen gedachtegoed te propageren en polariseren door tweedracht te zaaien en gemeenschappen te verdelen.[21] De verspreiding van complottheorieën en desinformatie helpt rechts-extremisten bij het beïnvloeden van het online debat omdat het verwarring schept en mensen hierdoor feiten en fictie steeds moeilijker uit elkaar kunnen houden.

Het internationale rechts-extremistische online landschap werkt als een blaasbalg voor het extremistische gedachtegoed. Rechts-extremisten steken het vuur aan, maar de werking van sociale media en algoritmes zorgt voor snelle verspreiding ervan. Zo krijgt de beperkte groep rechts-extremisten een veel grotere online invloed dan je op basis van hun getalsterkte zou verwachten. Met name op open fora als TikTok en X komen mensen bewust of onbewust in aanraking met rechts-extremistisch gedachtegoed. Zo maken rechts-extremisten online veel gebruik van verhullende codetaal, zoals woorden, cijfers en onschuldig lijkende afbeeldingen met een verborgen boodschap. Zo worden extremistische boodschappen bijvoorbeeld verhuld gepresenteerd in de vorm van grappig bedoelde korte video's of memes.[22] Die passen qua vorm goed binnen de online cultuur en op kritiek op de inhoud kan worden gereageerd dat het 'slechts een grapje' was. Op deze wijze omzeilen rechts-extremisten online de klip van moderatie en voorkomen zij dat niet-ingewijde 'bemoeiallen' zoals ouders, autoriteiten of contentmoderatoren kunnen ingrijpen. Vervolgens kunnen jongeren vanwege de werking van algoritmes

en door eigen interesses worden weggeleid naar extremere content.[23] Op mainstream platformen neemt impliciet extremistische content steeds meer de plaats van expliciet extremistische content over.[24] Deze ontwikkeling is overigens afhankelijk van de mate van contentmoderatie die de platformen toepassen. Wordt deze minder, dan ontstaat meer ruimte voor extremere content.

‘Omvolking’ als voorbeeld van succesvolle normalisering

Een prominent narratief dat in de online wereld wordt verspreid is de complottheorie van ‘omvolking’. De complottheorie werd populair onder rechts-extremisten door het boek ‘Le Grand Remplacement’ van de Franse schrijver Renaud Camus uit 2011 maar heeft historische wortels in oudere nationalistische, antisemitische en nazistische denkbeelden. De theorie houdt in dat een ‘linkse’ of ‘Joodse elite’ heimelijk probeert de oorspronkelijke witte bevolking van Nederland te ‘vervangen’ door migranten, om zo die bevolking te ‘vervangen’. In de theorie komen verschillende kernelementen van rechts-extremisme samen: witte superioriteit, vreemdelingenhaat, gepercipieerde bedreiging van ‘de Nederlandse cultuur’, complotdenken, antisemitisme en een afkeer van een vermeende ‘linkse elite’. Mogelijk is de theorie daarom zo gangbaar onder rechts-extremisten. De theorie heeft daarnaast grote potentie om ook buiten rechts-extremistische kringen gehoor te vinden. Ze is namelijk gerelateerd aan een belangrijk maatschappelijke thema, migratie, waarover veel burgers zich zorgen maken. Bovendien maakt Nederland door migratie daadwerkelijk demografische veranderingen door.[25]

Het begrip ‘omvolking’ wordt de afgelopen jaren ook in mainstream media en in het politieke debat gebruikt. Hierdoor bereikt de complottheorie steeds meer mensen. In een enquête van Kieskompas/ANP uit 2024 reageerde 15% van de respondenten positief op de vraag of zij geloofden dat een deel van de politieke elite opzettelijk probeert de oorspronkelijke Nederlandse bevolking te vervangen door niet-westerse immigranten.[26] De term ‘omvolking’ wordt diffuser naarmate deze meer genormaliseerd raakt: voor sommigen zal het eerder een term voor ‘massamigratie’ zijn in plaats van een sinister complot van een ‘linkse’ of ‘Joodse elite’. Voor rechts-extremisten is dat niet van belang. Zij zien het gangbaar worden van de term als succesvolle normalisering van hun gedachtegoed. Het geeft hen toegang tot het maatschappelijk debat, waardoor ze aan zichtbaarheid en invloed kunnen winnen.

4.2.2 Propaganda in de openbare ruimte

Een andere manier om normalisering te bewerkstellingen is gericht op de openbare ruimte. Deels gebeurt dat vrij subtiel. Rechts-extremisten plakken bijvoorbeeld stickers op gebouwen en objecten zoals lantaarnpalen en verkeerslichten. Sommige stickers hebben QR-codes die leiden naar websites over rechts-extremistisch gedachtegoed. De inhoud kan varieren van zeer expliciet tot verhullend. Verwante uitingen in de publieke ruimte zijn banners en graffiti. Zo willen rechts-extremisten bewust mensen op straat ongevraagd confronteren met extremistische boodschappen.

Dit soort kleinschalige uitingen staat in contrast met andere manifestaties in de publieke ruimte die soms grote media-aandacht genereren, wat normalisering van rechts-extremistisch gedachtegoed in de hand werkt. Een jaar of tien jaar geleden schreven de media geregeld over acties van de groepering Identitair Verzet die vanaf daken van moskeeën en andere gebouwen de islam bekritiseerden.[27] Van meer recente datum zijn de projecties van leuzen door WLM, onder andere op de Erasmusbrug tijdens de jaarwisseling 2022-2023. Deze was live te zien op televisie. De acties van WLM werden daarnaast uitgebreid besproken in de Nederlandse media.

Projecties op Erasmusbrug tijdens jaarwisseling 2022-2023

Tijdens de jaarwisseling van 2022-2023 projecteerde de rechts-extremistische groep WLM meerdere leuzen op de Erasmusbrug tijdens de live-uitzending van het Nationale Aftelmoment. Het betrof uitingen als 'White Lives Matter', 'Vrolijk Blank 2023' en 'Zwarte Piet deed niets verkeerd', maar bijvoorbeeld ook 'Europe: the last battle' - een verwijzing naar een nazistische, antisemitische film uit 2017 - en 'We must secure the existence of our people and a future for white children'. Die zinsnede staat ook bekend als '14' of '14 woorden'. De tekst, geschreven door de Amerikaanse nazi David Lane (1938-2007), geldt als een van de populairste rechts-extremistische slogans en sluit aan op de omvolkingstheorie. Het gekozen moment, de locatie en het live uitzenden van de actie op televisie zorgden voor veel aandacht in de pers en op sociale media. Hier werd gediscussieerd over de vraag of de geprojecteerde teksten wel of niet racistisch waren. De extremere uitingen werden vaak niet herkend of zelfs gebagatelliseerd.

WLM Nederland stelt in hun manifest dat 'wij alleen kunnen winnen als wij de "beweging" normaliseren'. Met het inhaken op culturele en identiteitsvraagstukken en de vele aandacht voor de actie heeft de WLM-beweging een grotere groep sympathisanten weten te bereiken. In (online) maatschappelijke discussies nemen ook niet-extremistische personen het voor de beweging op en spreken zij hun sympathie uit voor acties. WLM is als rechts-extremistische organisatie nog steeds actief, hoewel dergelijke spraakmakende acties de afgelopen jaren niet meer zijn voorgekomen. Wel nemen WLM-(kern) leden deel aan demonstraties en evenementen zonder dat zij door organisatoren of andere deelnemers worden geweerd. Openbare of door anderen geopenbaarde extremere uitingen door kernleden van de beweging zoals het betwisten van de Holocaust, Hitlerverheerlijking, Jodenhaat en het wegzetten van niet witte 'rassen' als 'vieze primitieve dieren' en 'halfapen' lijken deze voor de beweging gunstige gevolgen van de projecties niet in de weg te hebben gestaan.

4.2.3 Aansluiten bij en kapen van demonstraties

Rechts-extremisten zijn geregeld aanwezig bij demonstraties over thema's die passen bij hun narratief. Een deel van die demonstraties kan duidelijk in het licht van strategische normalisering worden geplaatst, zoals (inter)nationale demonstraties in het teken van het remigratienarratief (zie paragraaf 4.2.4). Rechts-extremistische groepen en influencers nemen er aan deel en verspreiden de boodschap via sociale mediakanalen verder. Andere demonstraties zijn geen directe uiting van strategische normalisering, maar de aanwezigheid van rechts-extremisten en hun publieke uitingen rondom dergelijke demonstraties kunnen wel bijdragen aan normalisering.

Zo sluiten rechts-extremisten geregeld aan bij demonstraties gericht tegen het vreemdelingenbeleid of de vestiging van een asielzoekerscentrum op een bepaalde locatie. Ze zijn soms goed herkenbaar als rechts-extremist en keren zich via vlaggen en leuzen tegen het voornemen van het lokaal bestuur een AZC te openen. Ze filmen hun acties en verspreiden die video's vervolgens via hun sociale media. Rechts-extremistische organisaties maken voortdurend opportunistisch gebruik van onrust en angst in de maatschappij om hun narratief verder te verspreiden. Daarom grijpen zij incidenten en gebeurtenissen waarbij zij een kans zien hun boodschappen te verspreiden en normaliseren aan om te demonstreren of aan te haken bij demonstraties. Als rechts-extremisten zonder duidelijk verzet, tegenspraak of afkeuring van andere demonstranten aanwezig zijn bij demonstraties en hun extremistische denkbeelden openlijk kunnen uiten, zowel tijdens of na afloop, krijgen hun aanwezigheid en uitingen een bepaalde mate van legitimiteit. Ze krijgen de gelegenheid zich te presenteren als acceptabele deelnemer aan deze demonstraties en het daarbij horende maatschappelijk debat, zowel online als offline.

De Malievelddemonstratie van 20 september 2025: een uitbarsting van rechts-extremistisch geweld

Op 20 september 2025 werd op het Malieveld in Den Haag een grote demonstratie georganiseerd tegen het vreemdelingenbeleid. Op sociale media werd in allerlei kanalen opgeroepen deel te nemen. Die dag kwamen verschillende groepen samen op het Malieveld: burgers die vreedzaam wilden demonstreren, maar ook rechtse actiegroepen, hooligans van meerdere betaald voetbalclubs en personen verbonden aan rechts-extremistische bewegingen. Een deel van de demonstranten richtte zich al snel met massaal geweld tegen de politie. Daarna trokken groepen de binnenstad in en richtten daar vernielingen aan, onder meer bij het partijkantoor van D66, dat men in brand probeerde te steken. Deelnemers aan de rellen en vernielingen deden nazistische, antisemitische en rechts-extremistische uitingen. Sommigen handelden uit ideologische overtuiging, anderen lieten zich door de extremisten op sleeptouw nemen. De rellen waren de grootste en meest gewelddadige manifestatie van rechts-extremisme in Nederland sinds lange tijd. Ook misinformatie speelde een rol. In een bericht op een account onder de naam van 'Antifa Nederland' werd opgeroepen tot een linkse tegendemonstratie. Het bericht, dat waarschijnlijk niet van actiebereide antifascisten kwam en volgens een latere verklaring van de makers satirisch was bedoeld, werd voor waar aangenomen en verspreid door onder andere de organisatoren van de demonstratie. Dit zorgde mogelijk voor een grotere opkomst van rechts-extremisten en hooligans. Zowel in de media als in de politiek vond na de rellen discussie plaats over het rechts-extremistische gehalte van het geweld, waarbij sommigen dat niet benoemden of sterk relativeerden. Uitspraken van opiniemakers en politici kunnen van grote invloed zijn op meningen, uitingen en daden van burgers.[28] Het bagatelliseren van rechts-extremistische betrokkenheid bij gewelddadigheden kan bijdragen aan de normalisering van rechts-extremistisch gedachtegoed.

Van de deelname van rechts-extremisten aan demonstraties gaan daarnaast nog meer ondermijnende effecten uit. Ze kapen in feite die demonstraties. Demonstreren is een belangrijk middel om een standpunt duidelijk te maken. Demonstraties voor of tegen het vreemdelingenbeleid dragen bij aan een levendige democratie. Door hun aanwezigheid, veelal onaangekondigd en door de organisatoren niet gewenst, brengen rechts-extremisten de demonstraties in diskrediet. Organisatoren en deelnemers lopen het risico geassocieerd te worden met rechts-extremisten en hun gedachtegoed. Burgers kunnen het openlijk voeren van protest mogelijk gaan vermijden. Dat doet afbreuk aan het demonstratierecht als wezenlijk democratisch middel om verandering te bewerkstelligen. Daarnaast kunnen, als demonstraties of online discussies over het lokale beleid ontaarden in intimidatie en bedreigingen, (lokale) politici zich bovendien geremd voelen om hun standpunten naar voren te brengen en ernaar te handelen.[29] Ook dat ondermijnt de democratische rechtsorde.

Geweld bij lokale asielprotesten

Een deel van de asieldemonstraties mondden in het voorjaar van 2026 uit in gewelddadigheden gericht tegen het lokaal bestuur, de politie, hulpverleners en de opvanglocatie. Bij de demonstraties was een mix van gewelddadige en niet-gewelddadige demonstranten aanwezig, van wie sommigen ook beschikken over rechts-extremistisch of anti-institutioneel-extremistisch gedachtegoed. Rechts-extremisten die zich strategisch richten op de normalisering van hun gedachtegoed beschouwen het gebruik van geweld in principe als contraproductief voor hun doel. Toch verspreidden sommigen van hen via sociale media beelden van geëscaleerde anti-AZC-demonstraties en spraken daarbij hun steun voor die demonstraties uit. Deze passen immers bij hun streven om een maatschappelijke beweging te activeren op thematiek die voor hen belangrijk is. Ze gebruikten de ongeregeldheden om de vermeende noodzaak van hun 'oplossing' voor 'omvolking' te benadrukken, namelijk het grootschalig vertrek van mensen met een migratieachtergrond, wat zij framen als 'remigratie' (zie paragraaf 4.2.4).

4.2.4 Internationale samenwerking en toenadering tot uiterst rechts

Rechts-extremisten die zich bezighouden met het normaliseren van hun gedachtegoed zoeken aansluiting bij geestverwanten in andere westerse landen. Zij zijn zich bewust van het belang van internationale samenwerking ter bevordering van het gedachtegoed. Zo werken ze samen door ideeën uit te wisselen, financieel elkaar te steunen, of door gezamenlijk met vlaggen en spandoeken door de straten van Europese steden te marcheren. Ze posten vervolgens video's op sociale media en dragen zo bij aan normalisering van hun gedachtegoed. Internationale rechts-extremistische kopstukken komen geregeld langs bij evenementen van Nederlandse rechts-extremistische groepen. Het gaat hierbij deels om rechts-extremisten die in hun thuisland zijn veroordeeld voor aan rechts-extremisme gerelateerde delicten of inreisverboden hebben voor andere westerse landen wegens 'het verspreiden van haat'.

Een ander, meer verdekt voorbeeld zijn conferenties over thema's die gerelateerd zijn aan de ideeënwereld van rechts-extremisten, bijvoorbeeld het door Europese identitaire organisaties georganiseerde 'remigratiecongres' in 2025. Hier is verhulling een belangrijke tactiek. Die betreft zowel thematiek als stijl. De conferenties, die opgezet zijn zoals ontelbare andere internationale bijeenkomsten, zijn niet direct herkenbaar als rechts-extremistisch. Zo proberen de organisatoren een bredere doelgroep te bereiken. Rechts-extremisten zoeken hierbij bewust het gezelschap op van uiterst rechtse politici, opiniemakers en influencers. Rechts-extremisten presenteren zich als acceptabele gesprekspartner op zulke bijeenkomsten en worden door andere aanwezigen vaak ook zo behandeld. Die status draagt bij aan het normaliseren van zowel de extremisten zelf als hun denkbeelden, zeker als zij hierdoor ook op andere discussieplatformen, zoals in televisieprogramma's of podcasts, de gelegenheid krijgen hun ideeën te verspreiden.

Remigratie als 'oplossing' voor omvolking

Europese rechts-extremisten zien 'remigratie' als dé oplossing voor de 'omvolking' van het Europese witte ras. De term 'remigratie' staat bij rechts-extremisten voor het vertrek van mensen met een niet-westerse migratieachtergrond uit Europa en Noord-Amerika, ongeacht verblijfstatus of verblijfsduur. Online nemen narratieven rondom 'remigratie' de laatste jaren sterk toe. In die narratieven worden vooral moslimmigranten als een demografische en culturele bedreiging voor 'blanke' Europese samenlevingen afgeschilderd, en wordt de islam beschreven als onverenigbaar met westerse waarden.[30]

Het woord 'remigratie', dat anders dan 'omvolking' een officiële term is die ook kan doelen op het vrijwillig terugkeren naar een herkomstland, wordt door rechts-extremisten bewust als eufemisme gebruikt voor gedwongen uitzettingen van mensen op basis van huidskleur of geloof omdat termen als 'deportatie' en 'uitzetting' bij veel mensen negatieve associaties oproepen. Dat blijkt uit veel online uitingen.[31] In het rechts-extremistische draaiboek mondt 'remigratie' logischerwijs uit in massadeportatie, aangezien veel mensen met een migratieachtergrond niet vrijwillig zullen vertrekken.

Europese identitaire rechts-extremistische groepen organiseerden op 17 mei 2025 een congres over het thema 'Remigratie' in het Italiaanse Gallarate. De tweede editie vond 30 mei 2026 plaats in Portugal. Het mainstream maken van de term 'remigratie' is een expliciet doel van de organisatoren van de conferenties, die beogen dat 'remigratie' een vast onderdeel van Europees politiek beleid wordt.[32] Tijdens de editie van 2026 werden hiervoor ook concretere plannen besproken. Daarom worden voor deze congressen uiterst rechtse influencers en politici uit verschillende landen uitgenodigd als spreker of deelnemer. Meerderen onder hen, onder wie ook Nederlanders, gaven hier gehoor aan. Daarnaast waren er ook verschillende gekende Nederlandse rechts-extremisten aanwezig.

4.2.5 Van binnenuit beïnvloeden van politieke partijen

De 'remigratiecongressen' zijn goede voorbeelden hoe rechts-extremisten uit strategische overwegingen de nabijheid zoeken van uiterst rechtse politieke bewegingen in Europa. De strategie reikt echter verder. Rechts-extremisten worden in Nederland niet alleen lid van politieke partijen, maar proberen ook functies binnen die partijen te bekleden. Deze intredepolitiek is gericht op partijen op de uiterste rechterflank van het politieke spectrum. Vanuit het uitgangspunt van metapolitiek proberen rechts-extremisten een rol in die partijen te spelen. Ze willen de partijen van binnenuit beïnvloeden om van daaruit te werken aan hun extremistische beleidsdoelen. Ook (semi-)overheidsinstellingen en maatschappelijke organisaties kunnen vanuit metapolitiek oogpunt doelwit zijn van een bewuste intredepolitiek door rechts-extremisten.

De AIVD heeft vastgesteld dat rechts-extremisten in Nederland hebben geprobeerd meerdere uiterst rechtse partijen zowel met open als gesloten vizier binnen te treden. Dit doen ze door – voor zover dat mogelijk is – lid te worden of actief een rol binnen die partijen te vervullen, bijvoorbeeld door een plek te verwerven op lokale kieslijsten. De interesse van rechts-extremisten in het politieke speelveld is niet nieuw. Wel lijkt de aanpak doelmatiger te zijn dan voorheen. Daarbij speelt mee dat rechts-extremisten zich gesterkt voelen vanwege soortgelijke bewegingen in andere landen.[33]

Tot slot

In deze analyse is beschreven hoe rechts-extremisten proberen hun gedachtegoed te normaliseren. Rechts-extremisten proberen een maatschappelijk klimaat van angst en intimidatie te creëren door on- en offline haatpropaganda en desinformatie te verspreiden. Zo ondermijnen ze sluipenderwijs de democratische rechtsorde, wat uiteindelijk de sociale en politieke stabiliteit van Nederland kan schaden.[34]

Het ondermijnende effect van de normalisering van rechts-extremistisch gedachtegoed is mede afhankelijk van de weerbaarheid in de Nederlandse samenleving tegen dergelijke ideeën. Rechts-extremisten slagen erin met hun boodschappen steeds meer mensen te bereiken en hun gedachtegoed wordt binnen diverse domeinen gelegitimeerd. Daar staat tegenover dat rechts-extremisten ook weerstand krijgen van burgers die zich uitspreken tegen rechts-extremistische ideeën en vanuit journalistieke, academische en politieke kringen.

Vooralsnog verwerpt een meerderheid van de Nederlandse samenleving rechts-extremistisch gedachtegoed, maar alertheid is geboden. Rechts-extremisten hitsen met hun retoriek groepen in de samenleving tegen elkaar op. Diverse maatschappelijke groepen kunnen zich daardoor minder veilig voelen en spanningen tussen bevolkingsgroepen kunnen toenemen. Intimidatie en bedreiging kunnen leiden tot zelfcensuur of terugtrekking bij bedreigde (lokale) bestuurders, maar ook bij journalisten of wetenschappers. Geweldsbereide individuen kunnen zich gesterkt voelen om hun denken om te zetten in gewelddadige actie.

De potentiële ontvankelijkheid voor rechts-extremistisch gedachtegoed wordt groter naarmate er zich meer maatschappelijke en politieke ontwikkelingen voordoen die raken aan de bestaanszekerheid, het welzijn en het gevoel volwaardig onderdeel uit te maken van onze samenleving.[35] Ook geopolitieke crises en oorlogen, die kenmerkend zijn voor deze tijd, kunnen voor burgers grote gevolgen hebben. Veel burgers hebben er beperkt vertrouwen in dat 'de politiek' hun problemen kan oplossen.[36] Rechts-extremisten spelen in op die onzekerheid en oprechte zorgen van burgers over de gevolgen van deze ontwikkelingen, waarop zij veelal geen grip hebben.

Er zullen in een vrije samenleving altijd extremistische denkbeelden bestaan. De samenleving en onze rechtsstaat zijn weerbaar en kunnen een zekere mate van dreiging aan. Maar als extremisme niet goed herkend wordt of als de samenleving er niet goed mee omgaat, groeit de bedreiging voor onze democratische rechtsorde. Het is belangrijk om strategische normalisering vanuit de rechts-extremistische beweging te onderkennen en daarmee de invloed van rechts-extremisten in te dammen. Deze analyse heeft als doel om daaraan bij te dragen.

Eindnoten

1 AIVD, *Rechts-extremisme in Nederland. Een fenomeen in beweging*, oktober 2018, p. 19.
2 Zie: NCTV, *Dreigingsbeeld Terrorisme Nederland*, vanaf editie 57 (november 2022); AIVD, Jaarverslag, vanaf jaargang 2022.
3 Verschillende factoren dragen hieraan bij, zoals de opkomst van sociale media, de groei van desinformatie en complottheorieën, de uitingen van populistische partijen en de reactie van gevestigde partijen, maar ook de maatschappelijke impact van diverse internationale gebeurtenissen als grote terroristische aanslagen uit jihadistische hoek, de economische crisis na 2007, omvangrijke migratiestromen als gevolg van de Syrische burgeroorlog na 2011 en de Covid-pandemie van 2020-2023. Zie o.a.: C. Mudde, *The far right today*, 2019; C. Miller-Idriss, *Hate in the homeland*, 2022; J. Ebner, *Going Mainstream: How extremists are taking over*, 2023; V. Valentim, *The Normalization of the Radical Right*, Oxford 2024; T. Völker en D. Saldivia Gonzatti, '*Discourse Networks of the Far Right: How Far-Right Actors Become Mainstream in Public Debates*', in Political Communication 41(2024); S. Rothut, H. Schulze, D. Rieger en B. Naderer, '*Mainstreaming as a meta-process: A systematic review and conceptual model of factors contributing to the mainstreaming of radical and extremist positions*', Communication Theory, 2024 34(2), p. 49–59; A. Heinze en G. Off, '*Mainstreaming vs. normalisation: Towards more conceptual clarity on how mainstream parties legitimize the far right*', European Journal of Political Research, 2026, p. 1-17.
4 Zie verder: https://www.aivd.nl/onderwerpen/aandachtsgebieden/extremisme; https://www.nctv.nl/onderwerpen/e/extremisme.
5 Zie verder: https://www.aivd.nl/vraag-en-antwoord/extremisme/wat-wordt-bedoeld-met-democratische-rechtsorde; Rijksoverheid, *Bevorderen, Beschermen, Bestrijden. Nationale Extremismestrategie 2024-2029*, mei 2024, Bijlage 1; *AIVD, Anti-institutioneel extremisme in Nederland. Een ernstige dreiging voor de democratische rechtsorde?, Hoofdstuk 1 'De democratische rechtsorde'*; Analistennetwerk Nationale Veiligheid, *Themastudie Extremisme*, 2023.
6 Analistennetwerk Nationale Veiligheid, *Themastudie Extremisme*, 2023; Analistennetwerk Nationale Veiligheid, *Leidraad risicobeoordeling Rijksbrede Risicoanalyse Nationale Veiligheid*, september 2022, p.37-45.
7 Zie o.a.: Miller-Idriss, *Hate in the homeland*, p. 45.; Rothut et al, 'Mainstreaming as a meta-process', p.49–59.
8 Heinze en Off, 'Mainstreaming vs. normalisation', p. 1-17.
9 AIVD, *Rechts-extremisme in Nederland. Een fenomeen in beweging*; NCTV, *De golfbewegingen van rechts-extremistisch geweld in West-Europa. Aard, ernst en omvang van de rechts-extremistische geweldsdreiging in West-Europa, inclusief Nederland*, oktober 2018.
10 Joe Mulhall, 'A post-organisational far right?', *Hope not Hate*, 2018.
11 R. van Wonderen et al., *Rechtsextremisme op sociale mediaplatforms? Ontwikkelingspaden en handelingsperspectieven*, 2023.
12 AIVD, *Een web van haat. De online grip van extremisme en terrorisme op minderjarigen*, april 2025; NCTV, *Dreigingsbeeld Terrorisme Nederland december 2023*, Themahoofdstuk 'Veranderende dreiging door online radicalisering'.
13 Voor een overzicht van rechts-extremistische stromingen, zie: NCTV, *Memes als online wapen. Fenomeenanalyse naar het gebruik van memes door extreemrechts*, mei 2024, Bijlage 3.
14 Het 'cultuurmarxisme' zoals gebruikt binnen uiterst rechts is een complottheorie die ervan uitgaat dat een linkse elite de westerse en traditionele cultuur omver wil werpen door het opleggen van marxistische ideeën. Anders dan klassieke marxisten zouden cultuurmarxisten de bestaande orde niet langs de economische maar langs de culturele weg willen opschudden. Het bestaan van groepen die opkomen voor minderheden en gelijke rechten, wordt gezien als onderdeel van een kwaadaardig plan om de 'westerse en traditionele cultuur' te onderdrukken.
15 Binnen het rechts-extremistische milieu gaan verschillende versies rond waarbij ook een achterliggend motief van deze 'elite' wordt gegeven. Voorbeelden zijn simpelweg het willen verzwakken van de witte bevolking om ze makkelijker te kunnen beheersen, het behouden van de (politieke) macht door 'linkse' stemmers het land binnen te halen of een samenspanning met Arabische regimes om Europa aan de Islam te onderwerpen, in ruil voor macht of geld. In de kern komt de omvolkingscomplottheorie er op neer dat er een bewust gestuurde agenda zou zijn om de 'oorspronkelijke' Nederlandse bevolking te vervangen door migranten.
16 Zie o.a. J. A. Ravndal, 'From Bombs to Books, and Back Again? Mapping Strategies of Right-Wing Revolutionary Resistance', *Studies in conflict & terrorism*, 2023 46(11), p. 2128-2129.; Miller-Idriss, *Hate in the homeland*, p. 129.; M. Sedgwick, *Key Thinkers of the radical right: Behind the new threat to liberal democracy*, 2019; A. Gramsci, *Prison Notebooks* (ed. J.A. Buttigieg en A. Callari), 2011.
17 Universiteit Utrecht, *Spelen met vuur*, oktober 2023; Universiteit Utrecht, *Van scherm naar straat*, maart 2021.
18 Miller-Idriss, *Hate in the homeland*, p. 47, 55-62.; Rothut et al. '*Mainstreaming as a meta-process*', p. 49–59.
19 O.a. T. van Dongen, 'Normalisation, Party Politics and Vigilantism: Why the Next Terrorist Wave will not be Right-Wing Extremist', The International Centre for Counter-Terrorism, *Evolutions in Counter-Terrorism 2*, November 2020, pp. 101-120; A. Floya, 'Cultural Racism or Racist Culture? Rethinking Racist Exclusions', *Economy and Society*, 1995 24(2), p. 279-301.
20 E. Leidig, *The women of the far right*, 2023.
21 Verweij Jonker Instituut/Textgain, *Rechtsextremisme op sociale mediaplatforms? Ontwikkelingspaden en handelingsperspectieven*, augustus 2023, p.49-52.; ''It's frightening': How far right is infiltrating everyday culture', *The Guardian*, 27 december 2025.
22 NCTV, *Memes als online wapen*, onder meer p.28.
23 AIVD, *Een web van haat*, p.9.
24 Verweij Jonker Instituut/Textgain, *Rechtsextremisme op sociale mediaplatforms*, p.9.

25 *Gematigde groei. Rapport van de Staatscommisie Demografische Ontwikkelingen 2050*, 2024, met name hoofdstuk 1
26 Kieskompas, 'Geloof in de omvolkingstheorie in Nederland', 2024.
27 AIVD, *Rechts-extremisme in Nederland*.
28 Over de effecten van uitspraken van politici, zie: RAND Europe, *Van woorden naar daden: Een verkenning en kritische beschouwing van het concept 'stochastisch terrorisme'*, februari 2024; Universiteit Utrecht, Spelen met vuur.
29 'Bedreigingen en haatreacties een groot probleem voor lokale politici', Pointer, 8 januari 2026.
30 Center for the Study of Organized Hate, *Remigration: the Rise of a Fringe Idea into the Political Mainstream*, 2026.
31 Center for the Study of Organized Hate, *Remigration: the Rise of a Fringe Idea into the Political Mainstream*.
32 https://www.euractiv.com/news/remigration-conclave-europes-far-right-to-plot-mass-deportations-at-italian-gathering.
33 AIVD, *Jaarverslag 2025*, p.28.
34 Analistennetwerk Nationale Veiligheid, *Leidraad risicobeoordeling Rijksbrede Risicoanalyse Nationale Veiligheid*, p.37-45.
35 Rijksoverheid, *Bevorderen, Beschermen, Bestrijden. Nationale Extremismestrategie 2024-2029'*, p 7, p. 25.
36 CBS, 'Vertrouwen in de politiek, 2016-2025', 12 mei 2026.

September 2026
Deze publicatie is een gezamenlijke uitgave van:

Algemene Inlichtingen- en Veiligheidsdienst
(AIVD)

Nationaal Coördinator Terrorismebestrijding en Veiligheid (NCTV)